

Augusti 1991

Medlemsblad för HEDESUNDA HEMBYGDSFÖRENING

Smedjan på bilden har skänkts till hembygdsföreningen. Den kommer från Ollas i Mälbo och torde vara från förra delen av 1800-talet. Den är nu märkt och nedtagen. Föreningen ämnar uppföra smedjan på Åsudden på gräsplanen bakom dansbanan.

Foto: Reinhold Sörling

Sista smeden

**Sista smeden, ja, med tillägg-
get yrkesverksam blir nog
rubriken mera rätt.**

**Förhoppningsvis kommer det
nog - om än på fritids- och
hobbynivå - att finnas
häsenkärar som vid härden
och städet kan ge en
vitglödande järnbit önskad
form, så att den blir användbar
till avsett ändamål. Formad i
glödande tillstånd är ett oef-
tergivligt krav för att pro-
dukten får kallas smide och
hantverkaren smed.**

Min första kontakt med yrket fick jag i skolåldern när jag fick dra pusten åt farfar. Han var bonde i Kofsta men slöjdade och gjorde smidesbeslagen till kårredskap för både vinter- och sommarbruk. Han tillverkade också hjul till kärror och vagnar alltifrån naven till den smidda hjulringen.

Kalla vintrar

Efter skolgången blev det drängjobb och skogsarbete. Men de rekordkalla vintrarna i början på 40-talet var väl en av anledningarna till att jag började fundera på något varmare yrke. Efter rekryten och i samband med beredskapstjänst blev det en halvårskurs på en nystartad yrkesskola i Strömsund, den första kontakten med verktygen. Tången, hammaren, städet och elden i fyra är i stort sett de samma än idag som för ett tusen år sen.

I april månad 1943 kom jag så till Carl G. Ugglas smedja som smedhalva (släggdräng) åt Anton Brodin. Tillverkning och reparation av redskap för jord- och skogsbruk var den viktigaste sysselsättningen. Ett av de allra första jobben var tillverkning av räcken och förtöjningsbeslag samt montering av linspelet till en ny färja vid N. färjsundet. Då var ännu ingen motor på monterad utan Färkar-Anders fick dra veven.

Studier

Under några månaders

beredskapstjänst hösten -43 började jag läsa den teoretiska delen av en svetsarkurs hos Hermods, den avslutades med ett par månaders praktik på Asea i Stockholm. Men i Hedesunda fanns på den tiden bara ett elsvetsaggregat, det var på Erik Nords bilverkstad. Så det blev liksom lite långsamt i Ugglas gamla smedja.

I april 1945 fick jag anställning hos en vagnmakare i Skövde. Vagnsmidet var väl nästan helt på avskrivning, men året i Västergötland gav god praktik i byggnadssmide och tillverkning av staket och grindar.

Egen härd

Efter hovslagarutbildning i Stockholm vintern -46 började så planerna på en egen härd ta form. Efter midsommar började firman Brodin & Persson verksamheten med att bygga sin egen smedja. I oktober var det premiär, omläggning av skorna på en mårn åt Gustav Sundin, en inkomst på 3:50 kr.

Anton Brodin gick i pension 1969 och jag drev rörelsen ensam till hösten -85.

Utvecklingen och förändringen under de trettio åren är nästan ofattbar. Några siffror om löner och priser för väl bli en liten belysning. Min begynnelselön hos Ugglas var 85 öre i timmen och den var oförändrad när jag slutade. Brodin hade då efter mer än 20 år i yrket och 18 år hos Ugglas 1:25 i timmen - ungefär samma som en byggnadsarbetare. Debiteringen för en verkstadstimme var omkring 3 kronor.

Motsvarande siffror nu är väl omkring 75-90 kronor och snarare över än under 200 kronor. Järnet kostade på 40-talet 65-80 öre kilot mot nuvarande omkring 7 kronor. Jämfört med löne- och annan kostnadsutveckling är järnet nu som synes mycket billigt.

Tippkärror

I Hedesunda fanns vid den tiden i början på 40-talet förutom Ugglas verkstad också J. A. Ulanders vagn- och smidesverkstad. Där tillverkades under 30-talet och början på 40-talet bland annat tippkärror som på den tiden förbrukades i massor på alla byggen

och vägarbeten. I slutet på 30-talet var arbetsstyrkan 3-4 man. I smedjan som ännu delvis finns kvar upphörde verksamheten i slutet av 30-talet.

Många smeder

Vi den tiden fanns också flera verk- samma smeder ute i byarna runt om i socknen. Klensmeden Anders Rickard Svärd i Kofsta är väl den mest kända. Han var född i Brunn 1872 och kom till Kofsta 1892. Svärd var en mycket skicklig smed, känd bl. a. för sina väl- gjorda och vackra järngrindar. Ljuskronan även dopfunten i kyrkan och begravningsstället är också av hans tillverkning. Han var konstnärligt begåvad och var också musiker. Första violinist och ledare för blåbandsföreningens stråkorkester i många år. Han tecknade och graverade, målade också tavlor. Den begåvningen har gått i arv till dottern Anna, född 1904 bosatt och verksam i Glanshammar.

Huvudsakligen bönder

Fram till slutet på 30- och in på 40-talet var Per Olsson i Bastfallet, Petter Berg i Lövåsen och Anders Ugglas i Landa verksamma. De var i sin huvudsakliga sysselsättning bönder, men också duktiga smeder. Petter Berg tillverkade bland annat kärrvandringar till tröskverk. En linskäkt och tillverkning av takspån i egenhändigt byggd maskin ingick också i hans verksamhet.

Per Eklund hette en smed som på 10- och 20-talet var verksam i Vibro. Och i Ålbo svarade Harald Söder för servicen i yrket.

I Vannersjöbygden har funnits många duktiga smeder. Den som var mest känd i gamla tider var Olof Andersson "Kroms Olle" född 1823, död 1871, mycket skicklig vagnmakare och smed. Hans äldre son Anders förde yrket vidare. Den Kroms Olle som vi senare tiders hedesundabor väl mest hört talas om, var Olof Anderssons yngste son, född 1871. Han bar efternamnet Sidén, var pastor och distriktsföreståndare i Sv. Missionsförbundet.

Maskindriven hammare

I Österbyggebo fanns vid tiden 1850-1920 flera på heltid verksamma smeder. Anders Nordström, född 1855, död 1893, var den förste i socknen som använde maskindriven hammare. Hammaren var troligen tillverkad av honom själv och drevs av en liten ångmaskin. I den smedjan är bland annat staketet kring kyrkan tillverkat omkring år 1880. Nästa generation Nordström drev sågverk och kvarnrörelse.

Per Olov Olsson, född 1877, var också verksam som smed i Österbyggebo i början på 1900-talet.

År 1818 inflyttade Carl Erik Ugglå till Sanda. Han var född i Vesterlöfsta 1787, och blev sockensmed i Hedesunda. I hans släkt gick smedyrket i arv i flera generationer. Förutom min första arbetsgivare C. G. Ugglå kan nämnas hans sonson Carl Carlsson Ugglå, född 1842. Han var bonde i Sanda, med också en mycket skicklig smed, med liar och andra eggverktyg som specialitet. Hans son Anders, född 1876, var också bonde i Sanda med smide som bisyssla och verksam in på 1950-talet.

Spik till kyrktaket

År 1834 smidde ovannämnde Carl Erik Ugglå bl. a. spik till 6000 takspån till kyrktaket.

Förutom de smeder jag här har omnämnt fanns många smedjor på bondgårdarna ute i byarna. Bönderna tillverkade och reparerade ofta själva sina verktyg och redskap. Om inte utrustning och kunnighet räckte till anlätades sockensmeden.

Stenarbetarna

Stenarbetarna var en yrkesgrupp som var mycket beroende av duktiga smeder. Innan cement- och betonggjutningen kom till allmänt bruk var huggen sten det enda materialet till husgrund, källare och brovalv. Otaliga staket och grindstolpar vittnar än idag om stenhuggarnas möda och skicklighet.

Anders Persson Brundin född 1827 var under senare halvan av 1800-talet sockensmed i Brunn. Kanske var det verktygen han smidde och härdade som var orsaken till att två av hans söner blev välkända stenhuggare. Den äldre känd under namnet "Krapps far" i Brunn. Och den yngre fars Brundin i Kofsta.

Kyrkgrindarna

Bonden I O S i Berg är i bygden känd som den som tillverkat grindarna vid kyrkans huvudingång. Med all vördnad och respekt för smidesskickliga bönder på 1700-talet, så vill jag nog sätta ett frågetecken i marginalen för den uppgiften. Formgivningen och utförandet vittnar om tillgång till verktyg och en kunnighet som knappast stod en bonde till buds 1779.

Mera troligt är att han är den som donerat dem till den då nyuppförda kyrkan, ett litet tips för ytterligare forskning.

Hedra Era minnen

Många av Rovbladets läsare har säkert minnen av far, farfar, morfar eller gubben i byn som ibland stod i smedjan och klintade och smed. Hedra minnet av dem genom att bevara det som finns kvar av det som de förfärdigade. Smedjan och verktygen i den är en värdefull del av det kulturarv vi har fått att vårda för att en gång lämna över till kommande generationer.

*Hedesunda i juni -91
Birger Persson*

Birger Persson i smedjan vid slöjdardagen i Gysinge 1988.

Foto: Åke Zackrisson

Låt Utomälven leva - Bygg en bro!

Hedesunda Hembygdsförening samlad till årsmöte den 27 april 1991 får med anledning av ifrågasatt nedläggning av förbindelsen över Södra sundet uttala följande.

Förbindelsen över Dalälven i Hedesunda över Ön och norra och södra sunden är flera hundra år gammal. Det var enda vägen för dem som bodde söder om älven - Utomälven - och hade ärende till socknens centrum, i äldre tider oftast kyrkan. Förbindelsen var emellertid också värdefull - i praktiken den enda möjliga - för dem som från södra Sverige, främst huvudstaden, skulle norröver. I historien lever bland annat minnet av en och annan kunglig person som valde denna väg.

Att en förbindelse är månghundraårig är i och för sig inte ett tillräckligt skäl för att behålla den, men onekligen säger det mycket om dess betydelse även i våra dagar.

Naturlig förbindelse

Älven uppfattas ofta som en skarp gräns, som ett hinder. Fjärdarna i Hedesunda har haft den rakt motsatta betydelsen. De har sommar som vinter varit den naturliga förbindelseleden när vägar helt saknades eller om de fanns var knappt farbara. Det säger sig själv att relationerna mellan byarna söder om älven och de centrala delarna av socknen blev livliga på alla plan. Familjer förenades i starka släktband, hantverk, handel och

föreningsliv utvecklades. Dessa förhållanden består än i dag.

Föreningslivet

För Hembygdsföreningen är det särskilt viktigt att framhålla vad den nuvarande färjförbindelsen betyder för föreningslivet. Vår förening har 850 medlemmar varav åtskilliga från Utomälven. För dem och för medlemmar i andra föreningar och sammanslutningar liksom för det kyrkliga livet är förbindelsen över älven ett villkor för att kunna delta i aktiviteter av skilda slag i Hedesunda centrum. Föreningarnas möten är i regel förlagda till kvällstid och lång väg minskar möjligheterna att delta. Det blir cirka fyra mil längre om förbindelsen upphör.

Samlingsplatserna

Man får heller inte undervärdera betydelsen av samlingsplatserna på Ön. Det gäller den gamla festplatsen vid Hults, SMU:s Ögården och Hembygdsföreningens Åsudden. Därtill kommer Sandsnäsbadet. Från dessa anläggningar är utomälvsborna i realiteten utestängda om de måste åka en lång omväg. I sammanhanget bör nämnas ansträngningarna från Intresseföreningen för nedre Dalälven i Gysinge att väcka intresse för vår bygd. Goda kommunikationer underlättar givetvis för besökare från andra orter.

En bro

En bro istället för färja har länge diskuterats. Självfallet är en bro att föredra. Det behöver inte vara något storslaget bygnadsverk. Tillbörliga miljöhänsyn måste

också tas.

Av allt att döma underlättas ett brobygge avsevärt av statsrådets förslag i årets statsverksproposition som syftar till att underlätta lånefinansiering för att ersätta färjor med broar. Vägverket ges möjlighet att ta upp lån i riksgäldskontoret för sådana investeringar. Räntor och amorteringar återbetalas med inbesparande driftmedel. Då bortfaller också frågan om angelägenhetsgradering av olika investeringar inom vägverket.

Avflokning

Det talas mycket om hur viktigt det är med en levande landsbygd. En nedläggning av förbindelsen vid Södra sundet verkar i rakt motsatt riktning. Risken för att bygden avfolkas, att åretruntboendet minskar. Alldeles påtaglig är vidare risken för att bygden i olika hänseenden, sjukvård, skola, post etc närmar sig Söderfors och Tierp för att när tiden väl är mogen överförs till Uppsala län. Då har man offrat en väl fungerande sockengemenskap för vad man tror är samhällsekonomiskt riktigt. Gjorda beräkningar har dock inte alls tagit hänsyn till bygdens framtidsmöjligheter. Det mesta tyder på att de är goda.

Avslutningsvis uttalar sig Hedesunda Hembygdsförening om sin bestämda mening att förbindelsen över Södra sundet skall bibehållas och att en bro skall ersätta nuvarande färja.

Hembygds-Nisse

Hembygds-Nisse har dykt upp i Hedesunda. Nisse är en figur som alltid dyker upp när fritidsbarnen spejar på sin hembygd.

Nisse med fantasiglasögonen ger barnen lust att söka sina rötter. Att bli nyfiken.

I höstas startade vi på Hedesunda fritidshem med hembygds-Nisse verksamhet. Vi fick hjälp av hembygdsföreningen med tips om namn till personer som kunde och ville berätta för barnen om gamla tider här i Hedesunda.

Per Hilding följde med till Gammelgården och när vi fått fantasiglasögonen på oss, då var det lätt att följa med i allt det spännande som han delgav oss. På ett för barnen lättfattligt sätt berättade han om alla sakerna.

Starka armar

15 stycken barn ville i tur och ordning bli upplyfta till sängplatsen som var så nära taket. Tur att Per Hilding hade

starka armar.

En dag kom Henry Öblom och berättade om kolmilan som vi tidigare fått besöka. Han läste också en kort berättelse på Hedesunda dialekt. Inte begrep vi väl allt, men mycket. Till stationshuset och mejeriet har vi också varit. Tagit foton och läst om det i gamla Rovblad.

Futtig lön

Smeden Birger Persson besökte oss en dag. Att lönen som smed var bara futtiga 85 öre i timmen, det var svårt att fatta även när vi tog fantasiglasögonen till hjälp. Några barn åkte till Markus Markussön och ställde frågor. Han berättade och visade gamla foton.

Barnen har också tagit med sig gamla leksaker, som deras föräldrar en gång haft.

Gammal klocka

En 100-årig spelklocka visades upp en dag. Den och dess historia fick fantsin att blomma.

Sigrid Olsson 90 år fick också besök av några hembygds-

Nissar, som ville veta hur hen

nes barn och ungdomsår varit. Hemma hos Hulda Ekman fick vi spela på dom vackra nyckelharporna. Hon bjöd på karameller ur godisgumman Hulda. En träskål med lock svarvat som en gumma. Barnen har också gjort eget smör, kardat ull och tovat skosulor mm. Vi har tittat på milstenar och besökt vår vackra kyrka. Lite längre fram i vår ska vi också få besöka hembygdsgården.

Tack!

Vi vill tacka hembygdsföreningen för all hjälp och hoppas på fortsatt stöd från dem.

Till hösten plockar vi fram och dammar av fantasiglasögonen igen.

Inger och Ingrid samt 15 hembygds-Nissar.

Försoningskalaset

Två byar låg i ständig fejd
i luften smockan hängt,
vid fest och dans var ingen hejd
på kamp så blodet stänkt.
Och slets nån gång ett öra ned
från någons huvudsvål,
så sattes det på plats igen
alltmed en säkretsål.

Ja år av ovänskap och gräl
fick alltmera gehör
det fanns ju ej en enda själ
som önska "eld upphör".
Men tråkigt var det att alltjämt
få gå på krigarstråt
istället att för glada skämt
få höra kvinnfolks gråt.

Därför tänkte brunnby kämpar ut en listig plan
att bjuda på försoningsfest med dryckjom ifrån
stan.
En spjuver lade fram en listig strategi.
Man skiljdes glada för nu
så skulle bergbyna få "si" -

Ja varje "bergby" hyllades
som särskild hedersgäst
när de bjudna satts till bords
och spisade som bäst.
Och steken den var mjäll och fin,
man åt med god aptit
och sköljde ner med brännevin
och flera sorters sprit.
Nu glömdes alla näsor
som blötts och krynats till
och glåporden och snäsor
som man kunde utantill.
Ja bågare man tömde
för fred till evig tid
allt gammalt groll man glömde
för nu skulle det bli frid.

Och brunnby kämpar gick omkring
och trugade och bjöd
här fattades det ingenting
av mat och öl som sjöd.
De såg varann i ögonen
som glittrade av skratt
när bergbyborna mumsade på
sadelmakarn katt.

Mot morgonsidan startades
ett vingligt återtåg
mot hembyn, som i efternattens
vita dimmor låg.
Och som ett stormigt vatten
under varje fontanell,
de drumlade iväg från
en mycket lyckad kväll.

Det dröjde inte många dar
när rykten gav besked
att festen ej försoning gav
och något hopp om fred.
Men "efterrätten" skulle
bergbyna säkert tänka ut
för brunnbybor det skulle
inte bli nått lyckligt slut.

Nu är det hundraåra led
sen den middagen åts av
och ingen lever som var med
de gått till glömskans hav.
Men vad som här bevisades
det lockar mest till skratt,
att bergbyna bespisades
med sadelmakarns katt.

I denna tidning medföljer ett inbetalningskort till de medlemmar som inte erlagt årsavgift för 1991.

De som vill hyra Stavgården skall i fortsättningen vända sig till Lilly Bergström. Hon har telefon 102 64 och träffas vardagar klockan 8-10.

Hembygdsföreningens tidningsurklipp finns numera tillgängliga på biblioteket i Brunn. De får endast studeras på platsen och utlånas ej. Men den som så önskar får kopiera artiklar på bibliotekets nya kopiator.

HEMBYGDENS DAG

Ordnas i år söndagen den 11 augusti

kl. 10.00 Ekumenisk friluftsgudstjänst.

Kyrkkaffe

kl. 13.00 Hembygdsfest i traditionella former

Folkmusik, folkdans, servering etc.

kl. 18.00 Håkan Hagegård sjunger i kyrkan.

Operasångaren Håkan Hagegård besöker Hedesunda söndagen den 11 augusti och sjunger i kyrkan klockan 18.00. Han har kallat sitt program Från folkviseton till operaarior.

Värmlänningen Hagegård slog igenom 1975 då han gjorde rollen som Papageno i den TV-sända versionen av Trollflöjten i regi av Ingmar Berg

man. Han har gästspelat på så gott som alla stora scener i världen. Ändå söker han sig gärna till svensk landsbygd. Han är engagerad i arbetet för att låta hela Sverige leva. I Brunnskog i Värmland bygger han ett musikcenter.

Inträdesavgift 100 kronor. Förköp hos Centrumbutiken.

Skulptören Per Nilsson-Öst efterlyser fotografier av spelmannen Menlösen. Han skall med anledning av Stig Anderssons donation göra en skulptur av spelmannen men vill gärna ha flera bilder av denne. Han har redan den vanliga bilden där Menlösen sitter på en stol med sin fiol, men önskar en bild tagen från sidan eller något liknande. Om Du känner till en sådan bild ta kontakt med Per Hilding, 0291 - 400 11 eller 026 - 18 52 67.

BUSSUTFLYKTER

Bussresa anordnas till Älvdalen lördagen den 24 augusti med besök på Rot-Skans hembygdsgård och Porfyrmuséet. I priset, 400 kronor, ingår resa, mat och kaffe, entreer och guidning. Avresa från Brandstationen klockan 07.30.

Bussresa anordnas till Stockholm fredager den 6 december med besök på Sollentuna julmarknad. I priset, 385 kronor, ingår lunch på Skytteholm, entré till marknaden och eftermiddagskaffe. Avresa från Brandstationen klockan 08.00.

Anmälan till Birgit Kvist, telefon 0291 - 104 21

VÄLKONMA TILL KULTURVECKA

PÅ ÅSUDDEN I HEDESUNDA 12 - 18 AUGUSTI, KLOCKAN 19.00 - 20.00

- Måndag 12 augusti Dragspelskväll med Bälldraget.
- Tisdag 13 augusti Flickkör: Matilda Elliott, Kristina Ädel och Jessica Eriksson
samt en trubadur.
- Onsdag 14 augusti Rockkväll med Crazy Train.
- Torsdag 15 augusti Medlemmar i Hedesunda Missionsförsamling uppför
Henning Perssons bygdespel "Ett läsarmöte" från 1800-talet
Spelas i Stavgården .
- Fredag 16 augusti Hedesunda sångare, Blåslaget.
Kolmilan tänds.
- Lördag 17 augusti Familjedag med picknink. Du tar själv med Din matsäcksk
korg, gillning (grillkol från fjolårets kolmila).
Barnomsorgen i Hedesunda arrangerar.
Musik: Swanska kapellet.
Kolning av milan pågår, kolbullar serveras.
Kaffeservering.
- Söndag 18 augusti Kolning av milan pågår hela dagen.
Kaffeservering mellan klockan 13.00 - 16.00

Kaffeservering efter uppträdandet varje kväll.

Busstransport till Åsudden kommer att utgå från Kommunhuset. Mera om detta i
senare annonser.

Arrangörer: Hedesunda Hembygdsförening, Hedesunda Folketshusförening,
Hyresgästföreningen, Studieförbundet Vuxenskolan, ABF.